

Kanslergadeforliget

Noter

Denne bog bygger på studier af kildemateriale, der er indsamlet i arkiver i Danmark, Sverige og Norge. Desuden har jeg benyttet aviser til indsamling af materiale om navnlig Venstre. De kildenære studier er blevet suppleret af forskningslitteraturen. Kanslergadeforliget er velundersøgt, og derfor anvender jeg kun dele af den omfattende litteratur, men forhåbentligt kan litteraturlisten invitere til videre læsning. Dele af bogen udspringer af min ph.d.-afhandling (2016), som blev til under kyndig rådgivning fra min vejleder Nils Arne Sørensen. Stor tak for det. Desuden skal den norske historiker Jorunn Bjørgum have tak for at læse og kommentere min udlægning af norske forhold, som denne bog også kommer ind på. Bogen har en formidrende form, og derfor er bl.a. citater på norsk og svensk oversat til dansk. Desuden er samtlige citater i bogen nænsomt tillempet nutidig retskrivning og grammatik.

s. 2: Tage Kaarsted, *De danske ministerier 1929-1953*, Pensionsforsikringsanstalten, 1977, s. 35; Erik Rasmussen, *Velfærdsstaten på vej 1913-1939. Politikens Danmarkshistorie*, bind 13, Politikens Forlag, 1984, s. 420.

s. 3-4: For Staunings beskrivelse af krisesituationen i Folketinget den 28. januar 1933, se *Rigsdagstidende* 1932-33 (1. samling), Folketinget, spalte 2757. Som nævnt ovenfor, er alle bogens citater nænsomt tillempet nutidig retskrivning.

s. 4: Årsgennemsnittet for arbejdsløse organiserede arbejdere var lavere. I 1932 lå det på 31,7 % og i 1933 på 28,8 %. Jf. *Statistisk Aarbog* 1933, Tabel 130, s. 115 og *Statistisk Aarbog* 1934, Tabel 134, s. 118. For uddybning se Vagn Dybdahl et al., *Krise i Danmark*, Berlingske Forlag, 1975, s. 126-133.

s. 4: I 1932 blev 2.029 landbrugsejendomme sat på tvangsauktion, svarende til ca. 1 % af det samlede antal bedrifter, mens tallet i 1931 lå noget lavere. Jf. Danmarks Statistik, *Landbrugsregnskaber i 100 år – 1916-2015*, maj 2017, s. 36. Bemærk, at antallet af tvangsauktioner er opgjort til 2.043 i 1932 hos Dybdahl et al., 1975, s. 75 og Richard Andersen, *Danmark i 1930'erne*, Gyldendal, 1968, s. 88-89.

s. 4: Henning Grelle, *Thorvald Stauning: demokrati eller kaos*, Jyllands-Postens Forlag, 2008, s. 337-338.

s. 5: For Krags udsagn, se *Rigsdagstidende* 1932-33, Folketinget, spalte 2773.

s. 5n: Ifølge Stauning mødtes parterne allerede lørdag aften i Kanslergade, dvs. efter førstebehandlingen af lovforslagene. Mødet blev genoptaget søndag formiddag den 29. januar – atter i Kanslergade. Her fortsatte man forhandlingerne, kun afbrudt af enkelte udvalgmøder, indtil parterne blev enige om en aftale tidligt mandag morgen. Stauning, ”Kanslergade-Forliget”, *Arbejderens Almanak*, 1934, s. 13-17.

s. 8: For kildesituationen, se Grelle, 2008, s. 341; samt Mogens R. Nissen, ”Det nationale kompromis – Kanslergadenforliget i 1933”, *Landbohistorisk Tidsskrift*, nr. 1, 2010, s. 63.

s. 8n: For citat fra Dahlgaards erindringer, se Bertel Dahlgaard, *Kamp og samarbejde: Nærbilleder af politik og politikere gennem 40 år*, Forlaget Fremad 1964, s. 49.

s. 9ø: Grelle, 2008, s. 340-341. Se også Stauning, ”Kanslergade-Forliget”, 1934, s. 16.

s. 9: Dahlgaard, 1964, s. 49; Carl Valdemar Bramsnæs, *Erindringer: En broget tilværelse*, Forlaget Fremad, 1965, s. 236-238; Peter Munch, *Erindringer 1924-1933*, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1964, s. 301.

s. 9: Henrik S. Nissen, ”1929-1940 Regeringen Stauning Munch” i *Danmarks historie: Tiden 1914-1945*, Gyldendal, 1988, s. 288; Henning Holten, ”Kanslergadenforliget 1933: Valutakurspolitikken”, *Historisk Tidsskrift* 81, hæfte 1, 1981; Kaj Rostvad, ”Dansk landbrug og handelsforhandlingerne mellem Danmark og Storbritannien 1932-33”, *Landbohistoriske Tidsskrift. Bol og by*, nr. 3, 1980.

s. 9: For citat fra Dahlgaards erindringer, se Dahlgaard, 1964, s. 49.

s. 10ø: For citat, se Augusta Erichsen, *Mit liv med Thorvald Stauning*, Stig Vendelkær, 1967, s. 46.

s. 10n: For citat, se *ibid.*, s. 46.

s. 11ø: For Stauning-citatet, se Rasmussen, 1984, s. 421.

s. 11m: *Rigsdagstidende* 1932-33, Folketinget, spalte 2809-2810. Se også M.R. Nissen, 2010, s. 67.

s. 11: For kommunisternes protest uden for Christiansborg, se *Social-Demokraten*, 31. januar 1933, s. 9; Kaarsted, 1977, s. 36.

s. 11: Grelle, 2008, s. 342.

s. 11n: Jf. gruppemødereferaterne den 30. januar 1933, Protokol for Socialdemokratiets Rigsdagsgruppe 1928-1934, s. 371-372 (Folketingets Bibliotek og Arkiv). For uddybning af uenigheden i rigsdagsgruppen se Oluf Bertolt, Ernst Christiansen og Poul Hansen, *En bygning*

vi rejser: *Den politiske arbejderbevægelses historie i Danmark*, bind 2, Forlaget Fremad, 1955, s. 220-222.

s. 11-12: For afstemningerne i Rigsdagens to kamre, se *Rigsdagstidende* 1932-33, Folketinget, spalte 2811 og 2865-2866; *Rigsdagstidende* 1932-33, Landstinget, spalte 698.

s. 12: Rasmussen, 1984, s. 433.

s. 12: *Rigsdagstidende* 1932-33, Folketinget, spalte 2854.

s. 12n: For Christmas Møller-citatet, se *Rigsdagstidende* 1932-33, Folketinget, spalte 2819.

s. 13: Se fx folketingsdebatten om midlertidig hjælp til de arbejdsløse den 27. april 1933, *Rigsdagstidende* 1932-33, Folketinget spalte 5348 og 5374. Se også Grelle, 2008, s. 341. Det bør tilføjes, at benævnelsen ”Kanslergadeforliget” blev brugt af pressen allerede kort efter forliget, se *Fyens Stiftstidende* 9. februar, 1933; *Bornholms Avis og Amtstidende* 13. februar, 1933.

s. 13m: Andersen, 1968, s. 100; Kaarsted, 1977, s. 36-39; Rasmussen, 1984, s. 421.

s. 13: Venstre var oprindeligt imod udstykning, som tilgodeså husmændene, jf. Nissen, 1988, s. 290.

s. 13n: Jacob Christensen, ”Socialreformen 1933: Principiel reform eller administrativ omlægning?” i *Den danske velfærdsstats historie*, Socialforskningsinstituttet, 2004, s. 202; Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen og Niels Finn Christiansen, ”Det socialpolitiske idelandskab” i *Mellem skøn og ret. Dansk Velfærdshistorie, 1898-1933*, Syddansk Universitetsforlag, 2011, s. 145. For Socialreformens tilblivelse samt dens bestanddele, se Tim Knudsen, *Statsministeren: Demokratiets første statsministre 1901-1942*, bind 2, Samfundslitteratur, 2020 s. 412-416.

s. 14ø: *Rigsdagstidende* 1932-33, Tillæg C spalte 277.

s. 14: Se ”Lov om Inddæmning i Kalvebod Strand m.v. og om Anlæg af Dæmning til Rømø”, L nr. 134 af 23/03/1939, *Lovtidende* 1939, s. 402-404; *Rigsdagstidende* 1939, Tillæg C, spalte 347-350. Ud over inddæmningsarbejder blev der også igangsat beskæftigelsesprogrammer, hvor der bl.a. blev anlagt fodboldbaner og lejrpladser, og desuden blev unge arbejdsløse sendt i arbejdslejr, se Knudsen, 2020, s. 419-420.

s. 14: For udsagn om studehandel, se *Jyllands-Posten* 31. januar, 1933 og *Jyllands-Posten* 1. februar, 1933. Se også omtalen af professor Bircks udtalelse i Rigsdagen, *Aarhus Stiftstidende* 31. januar, 1933. For Venstrepressen, se *Vestkysten* 31. januar, 1933. Se også Th. Madsen-Mygdals udtalelse til *Fyns Tidende* 31. januar, 1933.

s. 14m: *Social-Demokraten*, 31. januar 1933.

s. 14: Anders Bæksgaard, ”Politisk redaktør: Sikkerhedsaftale er i liga med Kanslergadeforliget” i *Politiken* 6. marts, 2022.

s. 15: Se fx Bertolt, Christiansen og Hansen, 1955, s. 224; Tage Kaarsted, 1977, s. 36; Bo Lidegaard, *Kampen om Danmark 1933-45*, Gyldendal, 2005, s. 33-34. For onlineleksikon, se fx Niels Finn Christiansen, ”Kanslergadeforliget”, *Den Store Danske Encyklopædi*, denstoredanske.lex.dk. Link: <https://denstoredanske.lex.dk/Kanslergadeforliget> (tilgået 24.7.2022). For nærmere omtale af historieskrivningen, se denne bogs fjerde del.

s. 15n: Marquis Childs, *Sweden The Middle Way*, Penguin Books, 1936; Sir Ernest D. Simon, *The smaller Democracies*, Victor Gollancz, 1939.

s. 20: Venstres partiprogram af 20. maj 1925 (Det Kongelige Biblioteks digitale småtrykssamling). For uddybning af Venstres liberalisme, se Jeppe Nevers, ”Frihed over by og land: De liberale og liberalismen i Danmark 1830-1940”, *Liberalisme: Danske og internationale perspektiver*, Syddansk Universitetsforlag 2013.

s. 20: Socialdemokratiets principprogram af 1913 blev først revideret i 1961 og var derfor gældende for mellemkrigstiden. Det blev imidlertid suppleret med arbejdsprogrammerne: 18-punktsprogrammet (1918), Odense-programmet: Socialdemokratiets Valg- og Arbejdsprogram (1923) og *Danmark for folket* (1934) (tilgået via Arbejdermuseet og Arbejderbevægelsens bibliotek og arkivs digitale ressourcer samt Det Kongelige Biblioteks digitale småtrykssamling).

s. 21ø: Kaarsted, *Påskekrisen 1920*, Universitetsforlaget i Aarhus, 1969.

s. 21: Det er også blevet anført, at Venstre var imod regeringens forslag til en ny valglov, hvilket dog ikke kan bekræftes med håndfaste kilder fra selve begivenhedsforløbet, se Kaarsted, 1969, s. 178.

s. 21: Grelle, 2008, s. 240-258; Kaarsted, 1969, s. 222-225; Hans Schultz Hansen, *Genforeningen*, Aarhus Universitetsforlag, 2019, s. 64.

s. 21n: Svend Thorsen, *De danske ministerier 1901-1929. Et hundrede politisk-historiske biografier*, Pensionsforsikringsanstalten, 1972, s. 333-349; Grelle, 2008, s. 255-256.

s. 22: For konservativ skepsis under grundlovsforhandlingerne den 22. og 23. april 1915, se udtalelser fra ordføreren for de konservatives folketingsgruppe, Holger Hammerich, og det konservative landstingsmedlem, Emil Piper. Se *Rigsdagstidende* 1914-1915, Folketinget, spalte 3960, *Rigsdagstidende* 1914-1915, Landstinget, spalte 1216. Se også Kjeld Winding, *Konservatismen i Danmark*, De Danske Selskab, 1946, s. 72-73.

- s. 22:** Jf. DKP's partiprogrammer af 1921 og 1928 (Det Kongelige Biblioteks småtrykssamling). For DKP, se Jørgen Bloch-Poulsen og Morten Thing, *Danmarks kommunistiske parti 1918-1942*, Politisk Revy, 1979.
- s. 22:** Jf. DNSAP's program af 1930 (Det Kongelige Biblioteks småtrykssamling). Se også John T. Lauridsen, *Dansk nazisme 1930-1945 – og derefter*, Gyldendal, 2002, s. 56-68 og 133-148.
- s. 22:** Selv om DNSAP var det største højreekstreme parti, var der fortsat mange smågrupperinger. Malene Djursaa har således optalt intet mindre end 29 nazistiske partidannelser i perioden 1928-1945, jf. Malene Djursaa, *DNSAP: Danske nazister 1930-45*, bind 1, Gyldendal 1981, s. 17-20.
- s. 22-23:** Christian Egander Skov, "Tilbage til normaliteten: Den højrekonservative parlamentarismekritik", *TEMP – tidsskrift for historie*, nr. 5, 2012, s. 41-47.
- s. 23:** Hans Schultz Hansen, "De nordslesvigske bondebevægelser i mellemkrigstiden", *Bol og By. Landbohistorisk Tidsskrift*, nr. 2, 1994, s. 48-54.
- s. 24:** Nikolaj Bøgh, *Brødrene Møller Historien om et konservativt dynasti*, Aschehoug, 2007, s. 70-72; Erik Jensen, *Mellem demokrati og fascisme*, Odense Universitetsforlag, 1983; Wilhelm Christmas-Møller, *Christmas: Christmas Møller og Det konservative Folkeparti*, bind 1, 1993, s. 173-189.
- s. 24n:** Jf. Claus Bryld, *Det danske Socialdemokrati og revisionismen*, Selskabet til forskning i arbejderbevægelsen historie 1976, s. 11-12; Kristina Krake, "Den pansrede næve og den udstrakte hånd: reaktioner på revolutionære bevægelser i Danmark", *Arbejderhistorie*, 2017.
- s. 25:** Se opråbet "Til de arbejdende Folk!", der var underskrevet Socialdemokratiets rigsdagsgruppe og partiets bestyrelse, *Social-Demokraten*, 14. november, 1918. Se også Grelle, 2008, s. 226-227.
- s. 25:** Reformprogrammet var optrykt i ovennævnte opråb "Til de arbejdende Folk!", *Social-Demokraten*, 14. november 1918, s. 3. Se også Grelle, 2008, s. 227-228.
- s. 25:** For bruddene med Socialdemokratiet i 1918 og 1919, se Grelle, 2008 s. 219-220 og 236-240.
- s. 25-26:** For citatet fra resolutionen af 1919, se Protokol for den socialdemokratiske partikongres, oktober 1919, s. 81-82.
- s. 26-27:** For citatet fra resolutionen af 1923, se Protokol for socialdemokratiets partikongres, september 1923, s. 55.
- s. 27:** Ibid., s. 3.

s. 27: Grelle, 2008, s. 278-279.

s. 27m: Ibid., s. 284-285.

s. 27: For Staunings udsagn i Folketinget den 30. april 1923, se *Rigsdagstidende* 1923-24 (2. samling), Folketinget, spalte 17.

s. 28ø: Svend Aage Hansen og Ingrid Henriksen, *Sociale Brydninger 1914-39: Dansk socialhistorie*. Bind 6. Gyldendal, 1980, s. 44.

s. 28: M.R. Nissen, 2010, s. 52; Dybdahl et al., 1975, s. 41; Jan Pedersen, *Danmarks økonomiske historie 1910-1960*, Multivers, 2010, s. 88.

s. 28: Karl Christian Lammers, "1914-1920 Fra borgfred til Påskekrise" i *Danmarks historie: Tiden 1914-1945*, Gyldendal, 1988, s. 110; Hansen og Henriksen, 1980, s. 138.

s. 28: For omsætningsafgift af chokolade- og sukkervarer af 6. juni 1922 og 'importforbud' af skotøj og cigarer af 4. august, se *Rigsdagstidende* 1921-1922, Tillæg C, spalte 1961 og 2965. For toldforhøjelsen og afgift på motorkøretøj af 1. februar 1924, se *Rigsdagstidende* 1923-1924, Tillæg C, spalte 155. Se også Hansen og Henriksen, 1980, s. 135; Niels Finn Christiansen, "1920-1929 Fra Påskekrise til verdenskrise" i *Danmarks historie: Tiden 1914-1945*, Gyldendal, 1988, s. 166; Thorsen, 1972, s. 410.

s. 29ø: Christiansen, 1988, s. 163-166; 168-170.

s. 29: Thorsen, 1972, s. 445.

s. 29: For arbejdsprogrammet, det såkaldte Odense-program fra 1923, se Grelle, 2008, s. 278-279 og 285.

s. 29: Grelle, 2008, s. 306-309; Thorsen, 1972, s. 446-447.

s. 29: For arbejdsløsheden, se Thorsen, 1972, s. 446; *Statistisk Aarbog* 1927, Tabel 121, s. 121.

s. 29: For beskrivelsen af loven, se Thorsen, 1972, s. 445.

s. 29: Hansen og Henriksen, 1980, s. 244-247; Thorsen, 1972, s. 463.

s. 29n: Christmas-Møller, 1993, s. 85-96, 116-120, 137-138.

s. 30ø: Thorsen, 1972, s. 469-474.

s. 30n: Schultz Hansen, 2019, 79-80.

s. 31: ”Venstres Valgopraab” til valget 26. april 1920, optrykt m. partiprogram fra 1909 (Det Kongelige Biblioteks digitale småtrykssamling). For socialdemokraternes retorik, se Thorsen, 1972, s. 474.

s. 31: For en undersøgelse af Socialdemokratiets og Venstres krisepolitik, se også Kristina Krake, ”Skandinavien i ekstremernes tidsalder: Systemkritik og demokratiforsvar i mellemkrigstiden 1919-1939”, ph.d.-afhandling, Syddansk Universitet, 2016, s. 94-118.

s. 31: Om Danmarks økonomiske situation, se Nissen, 1988, s. 248-249.

s. 31-32: Jf. folketingsdebatten den 15. januar 1931, *Rigsdagstidende* 1930-31, Folketinget, spalte 3626-3628.

s. 32: For Steinckes bekymring for arbejdsløshedssituationen, se mødereferat den 11. januar 1931, *Ministermødeprotokol 1929-1933*, red. Tage Kaarsted, Jysk Selskab for Historie for Aarhus Universitetsforlag, 1981, s. 112.

s. 32: For Steinckes syn på arbejdsløsheden i forhold til kommunisterne, se mødereferat den 2. februar 1931, *Ministermødeprotokol 1929-1933*, red. Kaarsted, 1981, s. 119.

s. 32: For Staunings kritik, se: Protokol for den socialdemokratiske partikongres, juni 1931, fx s. 26.

s. 32: Jf. foredraget den 8. juni, Protokol for den socialdemokratiske partikongres, juni 1931, s. 45.

s. 33: For valutaforhold, se Pedersen, 2010, s. 89-92 og 97-102.

s. 33m: Peter Ramskov Andersen, ”Vildskab over landet. Landbrugernes Sammenslutning: En protestbevægelse i landbruget 1930-45”, ph.d.-afhandling, Odense Universitet, 1996, s. 48-53.

s. 33: Jf. ”Et skarpt Svar til Landbrugernes Sammenslutning”, *Social-Demokraten*, 6. december 1931. Se også ”Et Brev fra Socialminister Steincke”, *Social-Demokraten*, 10. december 1931 og ”Knud Bachs Svar til Socialministeren”, *Horsens Folkeblad*, 21. december, 1931.

s. 33: ”Voldsomme Trusler fra de danske Lappo-Bønder”, *Social-Demokraten* 4. januar 1932.

s. 34: Risto Alapuro og Erik Allardt: ”The Lapua Movement: The Threat of Rightist Takeover in Finland, 1930-32”, *The Breakdown of Democratic Regimes*, The Johns Hopkins University Press, 1978, s. 129-135.

- s. 34:** For ministrenes drøftelse af LS-uroen, se mødereferaterne den 4. og 5. januar 1932, *Ministermødeprotokol 1929-1933*, red. Kaarsted, 1981, s. 168.
- s. 34:** For Socialdemokratiets opfordring til landbrugerne, se Socialdemokratiske Noter, 1. marts 1932, s. 103-104.
- s. 34-35:** *Social-Demokraten*, 2. september og 28. august 1932. Se også avisoverskriften om Landstingsvalget, ”Højre og Venstre i Lappobevægelsens Favn”, *Social-Demokraten*, 14. september 1932.
- s. 35:** ”Lappo truer med at myrde Ungdomsforbundets Formand” og ”Tusind bevæbnede Lappomænd truer paany med Oprør”, *Social-Demokraten* henholdsvis 12. og 15. juni 1932.
- s. 35:** Der skete næsten en fordobling i antallet af tvangsauktioner med 2.029 landejendomme i 1932 mod 1.200 i 1931, hvilket i forvejen var et højt antal. Fx blev lidt over 300 landejendomme sat på tvangsauktion i 1930. Jf. Danmarks Statistik, *Landbrugsregnskaber i 100 år – 1916-2015*, København: Danmarks Statistik, maj 2017, s. 36; Dybdahl et al., 1975, s. 75.
- s. 35:** Året før havde regeringen indgået et mindre forlig med de konservative, som også tilgodeså både arbejdere og bønder. Denne gang var indholdet dog mere omfattende. Bl.a. blev ét af de fire lovforslag, som indgik i Steinckes ambitiøse oplæg til en socialreform, gennemført.
- s. 36:** For Steincke-citater, se tredjebehandlingen den 21. juni 1931, *Rigsdagstidende 1931-32*, Folketinget, spalte 5441.
- s. 36:** For Krags udsagn, se *Rigsdagstidende 1931-32*, Folketinget, spalte 5427.
- s. 36-37:** Jf. notat fra møde i den socialdemokratiske rigsdagsgruppe den 24. april 1932, Kasse 86, læg 10 (Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv).
- s. 37:** Se Jens Peter Olufsens udsagn, *Rigsdagstidende 1931-32*, Folketinget, spalte 5456. Se også Nissen, 1988, s. 268; Lidegaard, 2005, s. 29-31.
- s. 39ø:** *Rigsdagstidende 1931-32*, Folketinget, spalte 5477.
- s. 39:** For Jørgen Jørgensens udtalelse om at skabe parlamentariske resultater, se *Rigsdagstidende 1931-32*, Folketinget, spalte 5473.
- s. 39:** ”Rigsdagen gennemførte i Gaar Kriselovkomplekset”, *Social-Demokraten*, 22. juni 1932. Se også Socialdemokratiske Noter, 27. juli 1932, s. 118-126.
- s. 39n:** Socialdemokratiet fik 42,7 % af stemmerne og oplevede en beskedent fremgang på et mandat, mens Det Radikale Venstre oplevede en mindre tilbagegang fra 16 til 14 mandater.

Danmarks Statistik, Folketingsvalget den 16. november 1932, s. 21 og 108; *Aar bog for Rigsdagssamlingen 1932-33*, s. 4.

s. 40: For Staunings udsagn om voldelige metoder, se Finanslovsdebatten den 6. december 1932 i *Rigsdagstidende 1932-33*, Folketinget, spalte 1305.

s. 40: Se mødenotaterne den 29. november, 3. december, 13. december og 21. december 1932 foruden den 12. januar, 24. januar og 26. januar 1933, Protokol for Socialdemokratiets Rigsdagsgruppe 1928-1934 (Folketingets Bibliotek og Arkiv).

s. 41: For Staunings udsagn om nødlov og udlandet, se *Rigsdagstidende 1932-33*, Folketinget, spalte 2760-2761.

s. 42: ”Rigskansler Hitler”, *Jyllands-Posten*, 31. januar 1933.

s. 42: ”Lockouten udsat et Aar og det store Kriseforlig afsluttet”, *Social-Demokraten* 31. januar 1933.

s. 42n: Se referat 27. maj 1933, Protokol for Socialdemokratisk Forbund, Socialdemokratiets arkiv, kasse 5 (Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv). Se også ”Socialdemokratiets Haandbog 1932-33”, s. 180-181.

s. 43: For Socialdemokratiets konklusion, se ”Beretning fra Socialdemokratisk Forbund 1933”, s. 95.

s. 43n: Socialdemokratiet, *I Kamp mod Krisen 1934*, s. 7 og 15 (Det Kongelige Biblioteks digitale småtrykssamling).

s. 44: Socialdemokratiet, *Danmark for Folket 1934*, s. 21-22 (Det Kongelige Biblioteks digitale småtryksamling). Se også Grelle, 2008, s. 328-333.

s. 45ø: Vedr. manifestet af 1935, se Protokol for den socialdemokratiske partikongres, juni 1935, s. 61.

s. 45m: Jf. Staunings tale den 24. juni, Protokol for den socialdemokratiske Partikongres, juni 1935, s. 54.

s. 45: Ibid. s. 55.

s. 45n: Opråbet, der blev vedtaget den 1. oktober, blev trykt i *Social-Demokraten* 2. oktober 1935, s. 9.

s. 47: Staunings radiotale ”Hvad valget Gælder”, optrykt i *Social-Demokraten*, 22. oktober 1935.

s. 47: For interne drøftelser, jf. ministermødereferat fra den 19. december 1933, 17. april 1934, 14. august 1934 og 18. september 1935, *Ministermødeprotokol* 1933-40, red. Kaarsted, Jysk Selskab for Historie for Aarhus Universitetsforlag, 1984; samt mødereferat 20. september 1933, 13., 14, og 15. december 1933 og den 10. maj 1934, Protokol for Socialdemokratiets Rigsdagsgruppe 1928-1934 (Folketingets Bibliotek og Arkiv). Se også Protokol for den socialdemokratiske partikongres, juni 1935, s. 64 og 108. Derudover blev DKP's forslag om en enhedsfront afvist på et forretningsudvalgsmøde 24. marts 1933 samt på kongressen den 23. juni 1935; se protokol for Socialdemokratisk Forbund, Socialdemokratiets Arkiv, kasse 5 (Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv) og Protokol for den socialdemokratiske Partikongres, juni 1935, s. 9-10.

s. 48m: Fx betonedede Stauning Rigsdagens resultater i sin grundlovstale 5. juni 1933, jf. Grelle, 2008, s. 343.

s. 48: Grelle, 2008, s. 371.

s. 49ø: Jf. Staunings tale på kongressen, Protokol for den socialdemokratiske partikongres, januar 1939, s. 66.

s. 49m: For Madsen-Mygdals udsagn i rigsdagsgruppen, se mødereferat den 21. januar 1931, Rigsdagsgruppens fælles forhandlingsprotokol, Venstre IV nr. 19 (Rigsarkivet).

s. 49: Da LS-bevægelsen kulminerede i 1932, var medlemstallet 100.000, mens det i juli 1931 er blevet anslået til 60.000 medlemmer. Jf. Ramskov Andersen, 1996, s. 40.

s. 49n: Nissen, 1988, s. 262.

s. 50: Ibid. s. 263. Se også Pedersen, 2010, s. 100-102.

s. 50: For Madsen-Mygdals udsagn, se *Rigsdagstidende* 1931-32, Folketinget, spalte 2924; *Horsens Folkeblad* og *Vestkysten* 30. januar, 1932.

s. 50n: Se lederen ”Venstre og Valutadiktatur”, *Vestkysten*, 2. februar 1932.

s. 51: For valgslogans, se *Vestkysten*, 5. november 1932; og *Fyns Tidende*, 15. november 1932. Se også Th. Madsen-Mygdals tale ”Samling om den Politik, der vil gøre Tidens Gerning” i Fyns Forsamlingshus, optrykt i *Fyns Tidende*, 1. november, 1932.

s. 51: For Madsen-Mygdals opfordring, se mødereferat den 29. november 1932. Rigsdagsgruppens fælles protokol, Venstre IV nr. 19 (Rigsarkivet).

s. 51n: For Madsen-Mygdals henstilling, se mødereferat den 3. december 1932. Rigsdagsgruppens fælles protokol, Venstre IV nr. 19 (Rigsarkivet).

s. 52ø: Året før, under en folketingsdebat om det kriseramte landbrug i Sønderjylland, havde Madsen-Mygdal påtalt Holsteins forbindelse til radikale bondemiljøer, idet han advarede Holstein mod ”at lade sig indrullere i den brigade af professionelle urostiftere, som lige siden Genforeningen havde søgt at skabe misfornøjelse med alt [...]” Jf. *Rigsdagstidende* 1931-32, Folketinget, spalte 2192.

s. 52: For Brorsens udsagn, se mødereferat 20. januar 1933. Rigsdagsgruppens fælles protokol, Venstre IV nr. 19 (Rigsarkivet).

s. 52: Jf. udtalelsen ”Der maa handles nu – og handles kraftigt” i *Fyns Tidende*, 28. januar 1933.

s. 53: For Hauchs politiske manøvre i forhold til LS, se Erik Helmer Pedersen, *Landbosamfundet og Danmarkshistorien. Landboforeninger i 200 år. De danske Landboforeninger*, 1993, s. 231-233, 246-254.

s. 53m: Erik Helmer Pedersen, ”Landbrugskrisen, L.S. og Christiansborgpolitikken 1930-33”, *Bol og by. Landbohistorisk Tidsskrift*, 1994, s. 38.

s. 53: For støtte fra LS-folk, se mødereferat den 30. januar 1933. rigsdagsgruppens fælles protokol, Venstre IV nr. 19. Se også avisartiklen ”Lad os ikke falde Venstre i Ryggen”, *Aalborg Amtstidende* den 5. januar 1933.

s. 53: For Madsen-Mygdals udtalelse, se mødereferat den 31. januar 1933 i rigsdagsgruppens fælles protokol, Venstre IV nr. 19 (Rigsarkivet).

s. 53n: Jf. ”Madsen-Mygdal om Forliget”, *Fyns Tidende*, 7. februar 1933 og ”Venstres Politik sejrede trods Valgets Resultat”, *Horsens Folkeblad*, 13. februar 1933.

s. 54ø: Jf. Venstrefolketingsmedlemmet Edvard Sørensens udtalelse, ”Forliget er en Anerkendelse af Venstres Politik”, *Aalborg Amtstidende*, 1. februar 1933; og se Venstres sekretariats indlæg, ”Forliget om Krisens Bekæmpelse”, *Aalborg Amtstidende* den 1. februar 1933.

s. 54: Jf. ”Dr. Krag om det storpolitiske Forlig og dets Enkeltheder”, *Horsens Folkeblad* 14. februar 1933.

s. 54: For Madsen-Mygdals afgang, se Venstres protokol IV nr. 20 (rigsdagsgruppe) og Venstres protokol IV nr. 32 (bestyrelsen) (Rigsarkivet) samt ”Madsens-Mygdals udtrædelse af aktiv Politik”, *Horsens Folkeblad*, 7. august 1933.

s. 54n: Kaarsted, 1977, s. 44. Madsen-Mygdals afgang er også blevet kædet sammen med tab af indflydelse, i og med at partiet tilsidesatte de liberale værdier i den praktiske politik, jf. Nissen, 1988, s. 274.

- s. 54-55:** For tilsvarende tolkning, se Ramskov Andersen, 1996, s. 113-114.
- s. 55:** For de heftige udtalelser under folketingsdebatten, se *Rigsdagstidende* 1933-34, Folketinget, spalte 4035, 4043 og 4053.
- s. 55:** For Venstres bestyrelsesmøde den 5. april 1934, se Venstres bestyrelsesprotokol, Venstre IV nr. 32 (Rigsarkivet).
- s. 55:** Se opråbet ”Til Vælgerne!”, optrykt i bl.a. *Horsens Folkeblad* og *Vestkysten* 7. april 1934.
- s. 55:** Venstres bestyrelsesprotokol, Venstre IV nr. 32 (Rigsarkivet).
- s. 55n:** Se brevet, dateret 1. april 1934. Efter bruddet udtrykte Qvist i et andet brev fra den 10. april 1934 sin lettelse over, at partiet var befriet for Holstein, der var villig til ”den mest hårdkogte Nazisme”, og Thomsen, der havde fungeret som spion for LS. Begge breve er arkiveret som bilag i Venstres bestyrelsesprotokol, Venstre IV nr. 32 (Rigsarkivet).
- s. 56ø:** Jf. ”Dr. Krag trækker Linjerne op for den politiske Situation paa et Møde i Give”, *Horsens Folkeblad*, 9. april 1934; ”Venstres Formand opfordrer de udtraadte til Samarbejde”, *Vestkysten*, 9. april 1934.
- s. 56m:** ”Naar Folket har mistet sin Frihed, føles det først, hvad der er tabt”, *Aalborg Amtstidende*, 31. maj 1934.
- s. 56.** For udmeldingen, se ”Venstre kalder til Samling”, *Horsens Folkeblad*, 31. maj 1934.
- s. 56n:** ”Naar folket har mistet sin Frihed, føles det først, hvad der er tabt”, *Aalborg Amtstidende*, 31. maj 1934.
- s. 57:** ”Dr. Krag om den nærmeste Fremtids politiske Opgaver” i *Horsens Folkeblad* den 24. maj 1934.
- s. 57n:** Se ”Sammenkomsten i Esbjergkredsens Venstre”, *Vestkysten*, 21. oktober 1935, ”Madsen-Mygdals Alvorsord foran det afgørende Landstingsvalg”, *Vestkysten*, 27. august 1936 og ”Bondepartiets usandfærdige Agitation imod Venstre i skarp Belysning”, *Horsens Folkeblad*, 24. marts 1939.
- s. 58ø:** ”Et manende Opraab fra Venstres Landsmøde”, *Horsens Folkeblad*, 22. juli 1936.
- s. 58:** ”Frihed eller Diktatur”, *Aalborg Amtstidende*, 21. juli 1936.
- s. 58:** Venstres valgprogram ”Stauningsystemet paa Anklagebænken”, 1936 (Det Kongelige Biblioteks digitale småtrykssamling).

s. 58: For antal deltagere til Bondetoget, se Ramskov Andersen, 1996, s. 139.

s. 58n: Ibid. s. 139-140.

s. 59ø: Jf. "Venstres arbejdsprogram" i Lars Bille (red.), *Samling af nogle danske partiprogrammer*, Gads forlag, 1970.

s. 59: Holten, 1981, s. 202; Rostvad, 1980, s. 83.

s. 59: Navnlig importreguleringen er blevet vurderet positivt hos Dybdahl et al., 1975, s. 69. Se også Pedersen, 2010, s. 82-83. For en vurdering af socialreformen, se Christensen, 2004, s. 91, 108-116 og 119.

s. 59: Nissen, 1988, s. 301; M.R. Nissen, 2010, s. 60 og 71.

s. 59: *Statistisk Aarbog* 1934, Tabel 134, s. 118; *Statistisk Aarbog* 1935, Tabel 136, s. 122.

s. 59n: Nissen, 1988, s. 301.

s. 60m: Ifølge Bramsnæs var den egentlig vinder dog de radikale, da de både fik kronesækning og fastlagt arbejdernes løn ved lov som led i lockoutloven. Jf. Bramsnæs, 1965, s. 239-240. Se også Kaarsted, 1977, s. 42. Mht. Bramsnæs vurdering af forligets betydning har Tim Knudsen dog fremført den betragtning, at arbejdernes situation kunne have set langt værre ud, hvis den varslede lockout var blevet en realitet, se Knudsen, 2020, s. 217.

s. 60: For pointen om Socialdemokratiet og reguleringspolitikken, se Kaarsted, 1977, s. 42.

s. 62: Mht. Venstres betingelse for at gå med i samlingsregeringen, se Claus Bundgård Christensen, Joachim Lund, Niels Wium Olesen og Jakob Sørensen, *Danmark Besat: Krig og hverdag 1940-45*, 2015, s. 178-179.

s. 62n: Ibid. s. 293-295.

s. 64n: Se Dybdahl et al., 1975, s. 35.

s. 65: Michael Heale, *Franklin D. Roosevelt: The New Deal and War*, Routledge, 1999, s. 31-32.

s. 65n: Ibid., s. 34-36.

s. 66ø: Ibid., s. 32-33.

s. 66: Ibid., s. 40.

s. 66: For arbejdsløshedstal, se *ibid.*, s. 38; Raymond L. Cohn, "Fiscal Policy in Germany during the Great Depression", *Explorations in Economic History*, 1992, s. 319.

s. 66m: Cohn, 1992, s. 318 og 341.

s. 66: Richard J. Evens, *The Third Reich in Power 1933-1939*, The Penguin Press, 2005, s. 326 og 328.

s. 66: For det 'frivillige' arbejde, se *ibid.*, s. 330 og 335-336.

s. 66: *Ibid.*, s. 338-342.

s. 66n: *Ibid.*, s. 333 og 342; Cohn, 1992, s. 319 og 321.

s. 67ø: Evens, 2005 s. 335.

s. 67: Arthur van Riel og Arthur Schram, "Weimar Economic Decline, Nazi Economic Recovery, and the Stabilization of Political Dictatorship", *The Journal of Economic History*, 1993, s. 98.

s. 68: For fascismen i Skandinavien se fx. Ulf Lindström, *Fascism in Scandinavia 1920-1940*, University of Umeå, 1983; Hans Frederik Dahl, "Nordisk høyre-radikalisme: En forskningsoversikt og et forslag", *Historisk Tidsskrift* (Norge), 2004; Heléne Lööv, *Hakkorset och Wasakärven*, Historiska Institutionen i Göteborg, 1990, s. 12; John T. Lauridsen, "Nazister i Danmark 1930-45: En forskningsoversigt" i *Historiske Tidsskrift*, 1995.

s. 68: For en komparativ undersøgelse af de skandinaviske landes kriseforlig og demokratiforsvar, se også Kristina Krake, "Reconsidering the Crisis Agreements of the 1930s: The Defence of Democracy in a Comparative Scandinavian Perspective", *Contemporary European History*, 2018, s. 1-15; Krake, 2016, s. 94-145.

s. 69: For Hanssons vurdering, se SAP Protokoll 14:d kongressen 1932, s. 6. Bemærk, at det svenske socialdemokratiske parti bliver forkortet til SAP i noterne.

s. 69: SAP Protokoll 14:d kongressen 1932, s. 7.

s. 69n: "Socialdemokraternas manifest til andrakammarvalen 1932", tilgået via Svensk national datatjänst (SND). Link: <https://snd.gu.se/sv/vivill>

s. 70: For citat fra 1. maj-manifestet af 1933, se "Socialdemokratiska partistyrelsens berättelse för år 1933", s. 7, SAP Verksamhet 1932-1937.

s. 70-71: Referat 23. april 1933, Partistyrelsens protokoll 1932-1935 (Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek).

s. 71: ”Uppgörelsen”, *Social-Demokraten*, 28. maj 1933.

s. 71: ”Arbetar-bondesamverkan ger demokratin hos oss [...]”. *Skånska Social-Demokraten*, 30. maj 1933.

s. 71n: Jf. 1. maj-manifest 1934 optrykt i ”Socialdemokratiska partistyrelses berättelse för år 1934”, s. 8, SAP Verksamhet 1932-1937.

s. 72ø: 1. maj-manifest 1935, ”Socialdemokratiska partistyrelses berättelse för år 1935”, s. 7, SAP Verksamhet 1932-1937; og SAP Protokoll 15:e kongressen 1936, s. 5.

s. 72: For Hanssons udsagn, se mødereferat af 28. april 1935, Partistyrelsens protokoll 1932-1935, Sveriges Socialdemokratiska arbetarepartis arkiv (Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek).

s. 72m: Se også pjecerne Per Albin Hansson, *Den stora Krisuppgörelsen*, 1934, Tidens förlag, s. 17; Per Albin Hansson, *Demokratisk samverkan eller nationell splittring?*, Tidens förlag, 1934, s. 9-11 og Gustav Möller, *Hela folket i arbete*, 1934 (Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv).

s. 72: Per Thullberg, *Bönder går samman: En studie i Riksförbundet Landsbygdens Folk under världskrisen 1929-1933*, LTs förlag, 1977, s. 231-246.

s. 72: Bl.a. blev kravet om monopolisering ændret til ukendelighed, jf. Thullberg, 1977, s. 295. For udførlig gennemgang af kriseforhandlingerne, inklusive andre centrale aktører, se Olle Nyman: *Krisuppgörelsen mellan Socialdemokraterna och Bondeförbundet 1933*, Almqvist och Wiksell, 1944, s. 22-59.

s. 72n: Jf. Bondeförbundets grundprogram, 1933, paragraf 4, tilgået via Svensk national datatjänst (SND). Link: <https://snd.gu.se/sv/vivill/party/c/p/1933>. Se også valgprogrammerne fra 1921, 1924 og 1928, tilgået via SND. Link: <https://snd.gu.se/sv/vivill/party/c>

s. 73: Koncept af 11. september 1936, Centerpartiets arkiv, Koncept till tal och uttalanden (Riksarkivet). Flere af konceptets passager er overstregede, men det gælder ikke de passager, som analysen beror på.

s. 73: Jf. Pehrsson-Bramstorp valgtale i Skåne september 1936. Koncept af 13. september 1936, Centerpartiets arkiv, Koncept till tal och uttalanden (Riksarkivet).

s. 73m: ”Protokoll vid Bondeförbundets Riksstämman i Sundsvall 1937”, Bondeförbundets riksstämmeprotokoll 1923-1942, Centerpartiets arkiv (Riksarkivet).

s. 75: Protokoll fra landsmøtet 1933, s. 29. Bemærk, at historikeren Jorunn Børgum har argumenteret for, at Arbejderpartiets kursskifte i 1933 især skyldtes fascismens fremvækst, jf. Børgum, ”Krisen, fascismen og Det norske Arbeiderparti på 1930-tallet”, *Jäljillä*.

Kirjoituksia historian ongelmista, Turku Universitet, 2000. Hvad angår krisen, har historikeren Einar Lie vurderet, at arbejdsløsheden i 1932 udgjorde 1/3 af de fagorganiserede arbejdere, som var Arbeiderpartiets kernevælgere, mens den samlede arbejdsløshed anslås til 10 %. Lie, *Norsk økonomisk politikk etter 1905*, Universitetsforlaget, 2012, s. 70.

s. 75m: Protokoll fra landsmøtet 1933, s. 56. Se også partiets stilling til bondebevægelsen, *ibid.*, s. 83-87.

s. 75n: Per Maurseth, *Gjennom kriser til makt (1920-1935)*, Tiden Norsk Forlag 1987, s. 536-541, 544-547.

s. 76: For Lies udtalelse, se Protokoll fra landsmøtet 1933, s. 61.

s. 76: Sloganerne blev trykt på valgplakater, forsiden af valgplakater samt på bagsiden af et 1. maj-mærke., jf. Arbeiderpartiets "Plakat DNA", pamfletten "By og land hand i hand: Hele folket i arbejde" og "Baksiden av Arbeiderpartiets 1. mai-merke" (Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek).

s. 77ø: Jf. Edvard Bull, "Kriseforliket mellom Bondepartiet og Det norske Arbeiderparti 1935", *Historisk Tidsskrift* (Norge), 1959-60, s. 126 og 129-133.

s. 77: For Torps udsagn, se Protokoll fra landsmøtet 1936, s. 23.

s. 77: For Tranmæls udsagn, se *ibid.*, s. 38.

s. 77n: *Ibid.*, s. 23. Se også krav om fortsat uafhængighed af Bondepartiet, s. 103.

s. 78m: Hans Frederik Dahl, *Vidkun Quisling*, Aschehoug, 1991, s. 294-298.

s. 78: Parterne benægtede i øvrigt, at der var indgået en forhåndsftale. Jf. Bull, 1959-60, s. 130-132.

s. 78n: Bull, 1959-60, s. 129. Jorunn Bjørgum, *Venstre og kriseforliket. Landbrugspolitik og parlamentarisk spill 1934-1935*, Universitetsforlaget, 1970, s. 107-113 og 121-123.

s. 79ø: Jf. Bjørn Vidar Gabrielsen, *Menn og politikk. Senterpartiet 1920-1970*, Aschehoug, 1970, s. 125.

s. 79: For Hundseids forklaring, se mødereferat den 6. september 1935. Protokol for Hovedstyret, Senterpartiets arkiv (Riksarkivet, Oslo).

s. 79m: For Hundseids udsagn i Stortinget, se debatten den 13. februar, Stortingstidende 1936, s. 90, tilgået via Stortingets digitale samling.

s. 79: *Ibid.*, s. 91.

s. 80ø: Jf. foredraget ”Vår politikk”, som er klæbet ind i protokollen fra landsmødet den 16. september 1938, s. 3. Landsmødeprotokollen 1938, Senterpartiets arkiv (Riksarkivet, Oslo). Se også foredraget, s. 2.

s. 82: Mest tydeligt har Ulf Lindström argumenteret for kriseforligene som et bolværk mod fascismen, jf. Lindström, 1983, s. 295.

s. 82n: Jf. bl.a. Stein Ugelvik Larsen, ”Conservatives and fascists in the Nordic countries: Norway, Sweden, Denmark and Finland, 1918-45” i *Fascists and conservatives: The radical right and the establishment in twentieth-century Europe*, Unwin Hyman, 1990; Iselin Theien, *Norwegian Fascism 1933-40: The Position of the Nasjonal Samling in Norwegian Politics*, Oxford Universitet, 2001, s. 202-211, 214-219; Ole Martin Rønning, ”NKP, Komintern og folkefrontpolitikken”, *Arbejderhistorie*, 2003; Jørgen Bloch-Poulsen og Morten Thing, 1979, s. 157-160; Tauno Saarela, ”Communists and Social Democrats”, *Red Star in the North*, Orkana Akademisk, 2015, s. 170-176.

s. 83ø: Se Henning Koch, *Demokrati – slå til!*, Gyldendal, 1994, s. 80-81, 123-125; Kristina Krake, ”Militant demokrati: Mellemlkrigstidens svar på politisk vold”, *Arbejderhistorie*, 2019; Krake, 2016, s. 146-195.

s. 83-84: For citat fra 1. maj-manifestet af 1934, se ”Socialdemokratiska partistyrelses berättelse för år 1934”, s. 8, *SAP Verksamhet 1932-1937*.

s. 84: Se bidragene til antologien om de nordiske demokratibegreb(er), Jussi Kurunmäki og Johan Strang (red.), *Rhetorics of Nordic democracy*, Finnish Literature Society, 2010.

s. 84: Hartvig Frisch, *Pest over Europa: Bolschevisme – Fascisme – Nazisme. Tiden indtil 1933*, Henrik Koppels forlag, 1993 (opr. 1933), s. 13.

s. 86: ”Statsminister Mette Frederiksens tale ved Folketingets åbning 4. oktober 2022”, Statsministeriet. Link: <https://www.stm.dk/statsministeren/taler/statsminister-mette-frederiksens-tale-ved-folketingets-aabning-4-oktober-2022/> (tilgået 1.11.2022).

s. 88: Jf. Thorvald Stauning, ”Tilbageblik over mit liv”, interview ved. Chr. Torp, *Tilskueren*, 1933, s. 263. Se også Grelle, 2008, s. 342-343.

s. 88-89: Peter Stadius, ”Happy countries: Appraisals of Interwar Nordic Societies”, *Communicating the North: Media Structures and Images in the Making of the Nordic Region*, Routledge, 2013, s. 241-262.

s. 89: Hans Jensen, ”Den politiske udvikling mellem verdenskrigene”, *Schultz Danmarkshistorie*, bind 6, J. H. Schultz Forlag, 1941, s. 229.

s. 89: For vurderingen af *Schultz Danmarkshistorie*, se Nissen, 1988, s. 331. Nissen giver i øvrigt en fin oversigt over litteraturen om mellemkrigstiden og krisepolitikken indtil udgivelsestidspunktet, se *ibid.*, s. 327-338. For udførlig gennemgang af historieskrivningen, se Christen Bonde, ”Kanslergadeforliget, Socialreformen 1933 og de parlamentariske mellemregninger”, *Historisk Tidsskrift*, bind 121, 2021, s. 430-446.

s. 89n: John Danstrup: *Danmarks historia*, A.-B. Allhems Förlag, 1946, s. 261 og 266.

s. 90: For et langt mere kritisk syn, se imidlertid Frantz W. Wendt, ”Rigsdagen 1915-40”, *Rigsdagens historie 1866-1949*. 2. bind af *Den danske Rigsdag 1849-1949*, J. H. Schultz Forlag, 1951, s. 532.

s. 90n: Erik Rasmussen og Roar Skovmand, *Det radikale Venstre 1905-1955*, Det Danske Forlag, 1955, s. 265. Se også Rasmussens bidrag til *Danmarks historie*, hvor kriseforliget blot omtales som en overenskomst. Rasmussen, ”Det folkestyrede Danmark 1929-1940”, *Danmarks historie*, bind 2, Det Danske Forlag, 1951, s. 330-331.

s. 91ø: Erik Rasmussen, *Velfærdsstaten på vej 1913-1939. Politikens Danmarkshistorie*, bind 13, Politikens Forlag, 1984 (opr. 1965), s. 437.

s. 91: For revurdering af Socialreformens betydning, se fx Petersen, Petersen og Christiansen, 2011, s. 147; Søren Kolstrup, ”Fra fattiglov til forsorgslov” i *Mellem skøn og ret. Dansk Velfærdshistorie, 1898-1933*, Syddansk Universitetsforlag, 2011, s. 197-198; Christensen, 2004, s. 108-116 og 119; Knudsen, 2020, 416; Søren Kolstrup, *Velfærdsstatens rødder*, Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie 1996, s. 336, 338-339; Søren Mørch, *Den ny Danmarkshistorie 1880-1969*, Gyldendal, 1982, s. 178-180; Henning Poulsen, ”Krig og mellemkrigstid”, *Danmarks historie – i grundtræk*, Aarhus Universitetsforlag, 2000, s. 306-307. I tilknytning hertil har Christen Bonde reflekteret over Socialreformens parlamentariske aspekt. Hypotesen er, at Socialdemokratiet også havde interesse i, at Socialreformen blev vedtaget på grund af udsigten til at øge antallet af vælgere, der stemte socialdemokratisk. Reformen betød nemlig, at personer, der modtog offentlig hjælp pga. arbejdsløshed, ikke længere ville miste deres stemmeret, se Bonde, 2021, s. 448-455.

s. 91: Bertolt, Christiansen og Hansen, 1955, s. 228.

s. 91n: Rasmussen, 1984, se s. 422.

s. 92ø: Kaarsted, 1977, s. 33-34.

s. 92: Kaarsted, 1977, s. 36.

s. 92m: Tage Kaarsted, *Krise og krig 1925-1950. Gyldendals og politikens danmarkshistorie*, bind 13, Gyldendals og Politikens forlag, 1991, s. 92.

s. 92: Lidegaard, 2005, s. 32-33. Se også Bo Lidegaard, *En fortælling om Danmark i det 20. århundrede*, Gyldendal, 2013, s. 190-191. For tilsvarende tolkning, men med endnu mere understregning af forligets ”symbolske betydning” i forhold til forsvaret for det parlamentariske demokrati, se Knudsen, 2020, s. 417 og 420.

s. 92n: Grelle, 2008, s. 343.

s. 93ø: Bertel Nygaard: ”Verdenskrigsepoken, 1914-1945”, i: *En danmarkshistorie: Fra middelalder til nutid*, Aarhus Universitetsforlag, 2021, s. 301.

s. 93m: Henrik S. Nissen skriver også: ”Jeg har funderet over, om der i de senere beskrivelser af mellemkrigstiden ligger noget af en tilbageprojicering af det danske konsensus-samfund, der er blevet en etikette – for ikke at sige en frase.” Henrik S. Nissen, ”Fra mellemkrigstid til besættelsestid” i *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid. Festskrift til Hans Kirchhoff og Henrik S. Nissen på 65-årsdagen oktober 1998*, Museum Tusulanums Forlag, 1998, s. 165 og 175.

s. 93: Nissen, 1988, s. 257, 268, 291 og 300.

s. 93: Claus Bundgaard Christensen, Joachim Lund, Niels Wium Olesen og Jakob Sørensen, *Danmark besat: Krig og hverdag 1940-45*, Informations forlag, 2015 (1. udg. 2005), s. 28 og 33.

s. 93n: Mogens R. Nissen, ”Det nationale kompromis: Kanslergadeforliget i 1933”, 2010.

s. 94ø: Jes Fabricius Møller, Morten Fink Jensen og Niels Wium Olesen, *Historien om Danmark: Reformation, enevælde og demokrati*, Gads Forlag, 2017, s. 350 og 351.

s. 95: Niels Finn Christiansen, ”Kanslergadeforliget”, *Den Store Danske Encyklopædi*. Link: <https://denstoredanske.lex.dk/Kanslergadeforliget> (tilgået 24.7.2022).
Se derudover eksempelvis danmarkshistorien.dk og faktalink.dk, skønt teksterne er noget forsimplede.

s. 95n: For betragtning over kanonlisten som styringsredskab samt det undervisningspolitiske kursskifte, se Peter Yding Brunbech, ”Historiekanonen, 2006”, danmarkshistorien.dk, Link: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/historiekanonen> (tilgået 26.7.2022).

s. 96: Se fx læringsplatformene Historiekanon.com og det nationale videntcenter Historielab.dk samt bl.a. undervisningsvejledning på Emu Danmarks Læringsportal (emu.dk).

s. 97: Jf. satiretegningerne af henholdsvis Herluf Jensenius, ”Det er os”, *Blæksprutten* 1933, og Chr. Hoff, ”Nysgerrig trafikant. Der repareres i Kanslergade”, *Svikmøllen* 1933.

s. 97: Post & Tele Museum Danmark, særfrimærke, nummer: dk-1251. Link: <http://frimaerker.ptt-museum.dk/frimaerke/1253/dk-1251> (tilgået 30.7.2022).